

מבט על, גיליון 581, 29 ביולי 2014

“צוק איתן” – סיכום ביניים: לקחי החזית האזרחית

מאיר אלרן ואלכס אלטשולר

הסבב האחרון היה המוצלח במובהק, מבחינת החזית האזרחית, בהשוואה למערכות הקודמות (מלחמת לבנון השנייה, 2006), מבצע “עופרת יצוקה” (2008/9), ו”עמוד ענן” (2012). הנזק שגרמו כ-2000 רקטות ששיגרו הפלגים הפלסטינים מרצועת עזה ב-20 ימי הלחימה עד כה היה נמוך, מבחינת פגיעות בנפש (3 הרוגים אזרחים), סביר מבחינת הפגיעה המשקית ומוגבל בהפרעה לשגרת החיים, גם אם מרכיבי הנזק היו חמורים יותר בדרום. מאז החל השלב הקרקעי, חל שינוי במאזן הבולטות בין החזית הצבאית לאזרחית, לאחר שגם חלה הפחתה בעומס תקיפות הרקטות על ישראל מבחינת הכמות והטווח.

להצלחה של החזית האזרחית מול האיום הרקטי תרמו כמה גורמים חשובים:

1. ההיקף המוגבל יחסית של שיגורי רקטות לעבר יעדים בישראל. הממוצע היומי של שיגורים עומד על כ-100 רקטות, פחות ממלחמת לבנון השנייה, והרבה פחות מהממוצע היומי במבצע “עמוד ענן”, 2012. מאז הכניסה הקרקעית לעזה חלה הפחתה בהיקף השיגורים וירידה ניכרת בטווח שלהם. ככלל, הכיסוי בטווח של חלק מהרקטות היה הפעם גדול מבעבר, כאשר ריכוזים עירוניים גדולים וביניהם גוש דן הותקפו הרבה יותר מבעבר. עם זאת, הממוצע היומי במרכז הארץ היה נמוך יחסית ושיעור היירוט היה גדול יותר מאשר בדרום, שספג את מרבית התקיפות.
2. ההצלחה הרבה מאד – המבצעית ולא פחות מכך התודעתית – של מערכת “כפת ברזל”, שתוגברה במהלך הסבב, תוך שדרוג חלק ממרכיביה הטכנולוגיים. ממוצע היירוטים היומי עמד על כ-23 (מול כ-100 שיגורים בממוצע יומי).
3. התנהגות הציבור במסגרת “שגרת החירום” התגלתה כנאותה. התרגולות הובנו ויושמו, כאשר מרבית הישראלים הטמיעו את השיטה כיצד לקיים אורח חיים תקין בעיקרו, בין מטחים, תוך הקפדה על קשב מתמיד לאיום ופעולות הגנה בסיסיות מולו. יש בכך הצלחה של פיקוד העורף.
4. עם כל הסיפוק מההצלחה בחזית האזרחית, שלה משמעויות אסטרטגיות חשובות במערכה מול חמאס ובראיה של יריבים אחרים בזירה, מין הראוי לציין כי גם הפעם המדובר באיום בעומס מוגבל. זאת, בוודאי בהשוואה לתרחישי הייחוס המוכרים, או מול יכולותיו של חזבאללה בצפון. אלה מחייבים לימוד לקחים ויישומם, על מנת להבטיח היערכות בהתאמה לאיומים הצפויים בעתיד. במסגרת זו:

בתחום ההגנה האקטיבית: להצלחת המערך ההגנתי המשולב ערך רב. עם זאת, נכון יהיה להיערך לתרחישים חמורים יותר בעתיד, במיוחד **בתחום הדיוק, וכן הטווח, הכמות ועוצמת הראש הקרבי** של אמצעי הנשק תלול המסלול. שיפורים במרכיבים אלה יהפכו את הרקטות המוגבלות לטילים שיאפשרו תקיפות, בסיכויי הצלחה גבוהים בהרבה, של יעדים אזרחיים, צבאיים ותשתיתיים במגוון רחב. האיום המשודרג יחייב היערכות צפופה ויעילה יותר. ככל שגדול ההישג הנוכחי, כך חשוב לזכור לקראת העתיד, כי לכל מערכת יש מגבלות, היא לעולם לא תהיה הרמטית, וכי לצורך מענה ראוי מול תרחישים עתידיים יש להגדיל מאד את כמות הסוללות ואיכות המערכת. ויפה שעה אחת קודם.

בתחום ההגנה הפאסיבית: התוצאות הסבירות מבחינת ישראל, המשמשות בסיס איתן לניהול מדיני וצבאי של המערכה, מראות, כי רמת המיגון הקיימת, בתפיסה כלל

מערכתית, היא סבירה, גם אם היא מחייבת שיפורים מקומיים. זאת, בעיקר במרחבים שבהם אין כמעט מענה, כמו בפזורה הבדווית בנגב, שיש בה חוסר משווע של אמצעי התרעה ומיגון. כך גם לגבי שכונות של בנייה קלה. עקרונית, ראייה מפוכחת של איום מורחב, תחייב תכנית לאומית, שצריכה להתחשב בעלויות הגבוהות ולקבוע תעדוף על פי צרכי מיגון ספציפיים. דגש מובהק בהקשר זה צריך להינתן לתחום מיגון התשתיות הלאומיות החיוניות, כמו למשל רשת החשמל וצמתי תחבורה.

תפקוד המערכות הצבאיות (בדגש על פיקוד העורף) והאזרחיות (בדגש על הרשויות המקומיות), בניהול הזירות השונות, היה סביר, בהינתן עומס האיום המוגבל וצפיפות הפגיעות, הנמוכה יחסית. סה"כ ניתן לסכם, כי התפיסה ההגנתית הקיימת מול הרקטות היא נכונה, גם אם חשוב להעצים עוד את האחריות של הרשויות המקומיות כגורם מרכז של ניהול המענה בשטח. ברמה הלאומית לא ניכרה משמעות לביטול המשרד להגנת העורף, אולם ההסדרה בין משרדי הממשלה ובינם לבין הרשויות המקומיות עדין נדרשת.

התנהגות הציבור בשגרת חירום היתה טובה. התרומה של ההסברה היעילה, הפשוטה והממוקדת של פיקוד העורף, הייתה רבה. בסבב הנוכחי, בו כשני שלישים מהאוכלוסייה נחשפו במישרין לתקיפות, נוצר שילוב מצליח של הכרה באמיתיות האיום האישי, הבנה שניתן להציל חיים בכלים פשוטים, עם מוטיבציה גבוהה לפעול על פי ההנחיות. ההגדלה הניכרת של מרחבי ההתרעה הספציפיים (כ-200) צמצמה מאד את תדירות ההפרעה לאזרחים ותרמה להתנהלות נכונה של הציבור, שבתורו צמצם את הפעילות הבלתי הכרחית שלו באופן סביר, כך שגם הפגיעה במשק הלאומי הייתה מדודה, למעט בדרום. יש להניח שכניסה בעתיד של מערכת הפצת ההתרעות הסלולארית ("מסר אישי"), שהחלה תוך כדי המבצע, תתרום עוד לממד זה.

תחושות הציבור מול האיום הרקטי שקפו תחושה של ביטחון אישי, למרות החשיפה הישירה לאיום הקרוב, עקב הצלחותיה של "כפת ברזל". מצד שני, לא ברור אם הציבור מודע למגבלות המערכת ולרמת הסיכונים הצפויה לו בסבבים עתידיים. מעבר לכך, שוב נוצרה תחושה רווחת של סולידריות ופטריוטיות, כולל תמיכה גורפת בהנהגה המדינית והצבאית ובממדים ההתקפיים של הפעולה הצבאית. בשולי הזירה הציבורית בלטו תופעות קשות של הקצנה ברחובותינו, עד כדי אלימות יזומה, הן בקרב גורמי שוליים בימין נגד אנשי שמאל והן בין יהודים לערבים. חשוב מאד יהיה לטפל מערכתית בתופעות שליליות אלה בטרם יחדרו למרכז הבמה הציבורית וישפיעו עליה.

עוֹטף עזה: תופעת המנהרות ההתקפיות יצרה מציאות חדשה בישובי האזור, לתחושות של פחד אישי ניכר ועקב כך לעזיבה כמעט גורפת של היישובים. עדיין מוקדם להעריך את חומרת התופעות והשפעתן המצטברת לאורך זמן. ברור, כי גם אם יחוסלו רוב המנהרות, יהיה צורך לבנות מערכת הגנה צבאית, טכנולוגית ואזרחית מעודכנת, העונה גם לאיום זה, כולל בהקשר להתנהלות האוכלוסייה.

בסיכום, הציבור הישראלי עומד באתגרים של מבצע "צוק איתן" בכבוד, העניק גיבוי נאות למהלכים המדיניים והצבאיים, תוך שהפגין עד כה רמת חוסן חברתי גבוהה. זו התבטאה בעיקר בשימור רציפות תפקודית נאותה, במסגרת שגרת חירום מורכבת, כולל בריכוזי אוכלוסייה במרכז, שאינם מורגלים בתקיפות חוזרות ונשנות.